

Tusculum

2022
SOLIN-15

Tusculum

15

Solin, 2022.

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonči Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić
Michael Ursinus

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Izrada UDK-a

Iva Kolak, Sveučilišna knjižnica u Splitu

Tisak

Jafra Print Solin

Naklada

500 primjeraka

Izdavanje časopisa novčano podupire Grad Solin.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

15

Solin, 2022.

Sadržaj

7-39	Martin Bažoka – Ivan Šuta	Prapovijesni nalazi s gradine Sutikve u Solinu
41-59	Luka Donadini	Religija, kult i moralnost u Saloni (I) Poštovanje i dužnost prema božanstvima
61-69	Nikola Cesarik	<i>Cohors I Alpinorum vel cohors I milliaria Delmatarum?</i>
71-85	Diana Čorić – Dražen Maršić	Salonitanska kamena urna T. Domicije Januarije
87-91	Krešimir Grbavac	Stela alumna Merkurija iz Solina
93-98	Dino Demicheli	Dva epigrafska fragmenta iz obiteljske kuće u solinskom predjelu Ninčevićima
99-104	Ivan Alduk	Natuknice za studiju o srednjovjekovnom Solinu (I)
105-123	Ana Šimić	Kraljica Jelena Slavna u hrvatskim povijesnim romanima
125-141	Blanka Matković	Zaboravljena povijest grada Splita i njegove okolice Križarska organizacija srednje Dalmacije kroz UDB-in dosje Zlate Radović
143-161	Arsen Duplančić	Dva crteža Franje Kopača u Solinu
163-193	Tonči Čičerić	Solinsko pučko pjevanje u kontekstu razvoja klapskoga pjevanja u Solinu od sredine 20. stoljeća do danas
195-223	Mirko Jankov	Iz riznice svjetovnoga repertoara Pučkih pivača Gospe od Otoka – Solin: Transkripcije i jezično-glazbena analiza osam tradicijskih napjeva (dio prvi: muški tekstovi)
225-227	Arsen Duplančić – Marko Matijević	U spomen na Milana Ivaniševića (8. svibnja 1937. – 30. prosinca 2021.)
229		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Arsen Duplančić

Dva crteža Franje Kopača u Solinu

Arsen Duplančić
Trondheimska 29
HR, 21000 Split
arsenduplancic@gmail.com

U radu se objavljuju dva crteža slikara Franje Kopača (1885. – 1941.) koja je izradio u Solinu godine 1932. S tim u vezi iznose se podatci o nekim Kopačevim djelima sačuvanim u Splitu. Posebno je istaknut portret don Frane Bulića, koji je izvorno bio gotovo upola veći nego što je danas, a zanimljiv je i zbog prikaza Minervina (nestaloga) poprsja koje su Buliću darovali kolege profesori godine 1896.

Ključne riječi: Franjo Kopač, don Frane Bulić, slikarstvo, Ženska realna gimnazija, Solin, Split

UDK: (084.11)Kopač, F. (497.583Solin)“1932”
7.041.5Bulić, F.

Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 17. studenoga 2022.

Umjetničkoj sredini međuratnoga Splita¹ pridružio se 1926. slikar Franjo Kopač. Rođen je u Novoj Vasi kraj Žira (Slovenija) 1. veljače 1885. Po završetku školovanja u Beču i Pragu, gdje stupa u kontakt i s Vlahom Bukovcem, odlazi u vojsku i nakon raznih poteškoća uspijeva doći u Kraljevinu SHS. Zapošljava se kao nastavnik crtanja na gimnaziji u Kruševcu, a zatim u Kranju gdje u kolovozu 1926. dobiva dekret da je premješten na Državnu žensku realnu gimnaziju u Splitu.² Škola je tada djelovala u zgradi Klasične gimnazije, a direktor je bio ugledni profesor i kulturni djelatnik Dušan Manger.³ Kopač je dobio mjesto učitelja vještina, a predavao je crtanje.⁴

Iz vremena Kopačeva djelovanja na splitskoj Ženskoj realnoj gimnaziji objavljene su jedna njegova portretna fotografija i jedna s učenicima gimnazije,⁵ dok je slika nastavnika i učenica na vrhu Marjana ispred spomenika Luki Botiću do sada bila nepoznata (sl. 1).⁶ Tiskana

je i fotografija maturantica i nastavnika školske godine 1931./1932., ali na njoj nema Kopača.⁷ Zato posebnu važnost imaju dva Kopačeva crteža koji povezuju njegovu slikarsku vještinu i rad na gimnaziji.

Crteži se nalaze u privatnom vlasništvu u Solinu, a nastali su godine 1932. Oni su u notesu pravokutnoga položenog oblika kakav je često bio korišten za terenske bilješke i često su imali otisnit naziv *Skizzenbuch*. Prvi list je prazan, a na drugom je crež profesorâ za stolom. Signiran je dolje desno: *Solin 24/Vl. 1932 Franjo Kopač* (sl. 2). Na trećem je listu crtež dvojice profesora i išarani nedovršeni lik treće osobe. On je također signiran dolje desno: *Solin 26/VI. Franjo Kopač*, ali nema godinu (sl. 3). Crteži su izrađeni olovkom, a veličina listova je 20,8 x 11,7 cm. Pretpostavljamo da je i drugi crtež iz iste godine jer je manje vjerojatno da je Kopač imao taj notes samo za crteže svojih kolega na prigodnim okupljanjima. Ostali su listovi u notesu prazni.

1 Pregledno D. Kečkemet 2004; D. Kečkemet 2011; B. Majstorović [2018]; B. Majstorović – I. Slade [2020]. Već i letimičan pregled priređenih izložbi u to doba pokazuje živost likovnoga života i brojnost slikara i kipara koji su tada djelovali. Vidi N. Bezić 1962.

2 O Kopaču općenito V. Flego 2009. Životni put od rođenja do 1924. Kopač je ispričao u članku *Slikar Kopač 1927*. Osobito važan izvor za njegov životopis jesu Kopačeve autobiografske uspomene koje su objavljene u četiri nastavka u časopisu *Žirovski občasnik*, a potom objedinjene u knjizi iz 2017. godine. F. Kopač 1992; 1993; 1996; 1997; 2017. O premještanju u Split F. Kopač 1997, str. 183; F. Kopač 2017, str. 84.

3 Kratka povijest gimnazije i popis profesora do 1929. u Izvještaj 1929-30, str. 3-8. O Mangeru (Manger) Š. Jurišić – I. Šiprak 2021.

4 Izvještaj 1929-30, str. 8; Splitski almanah 1927, str. 81. Što je predavao i u kojim razredima te platna grupa, vide se u tabličnim popisima u gimnazijskim izvještajima na kraju svake školske godine. Treba napomenuti da se podatak o godištu na naslovcima Izvještaja ne odnosi godište njegova izlaženja nego na godinu djelovanja škole. Prvi Izvještaj tiskan je 1930. za školsku godinu 1929./1930.

5 F. Kopač 2017, str. 82, 83. Fotografije nisu datirane.

6 Vlasništvo Mojsice Kopač, slikareve unuke, iz Ljubljane, kojoj zahvaljujem na poslanoj dokumentaciji i dopuštenju za objavu fotografija. Ni ova slika nije datirana, ali može se pretpostaviti da je nastala oko 1930.

7 Izvještaj 1931-32, str. 8.

Slika 1

Učenice i nastavnici Državne ženske državne gimnazije na Marjanu oko 1930. (?). Kopač stoji prvi slijeva.

Crteži su skicozni, s dozom karikaturnosti, dio likova potpuno neprepoznatljiv, a svi su bez imena. Međutim, uz neke od njih Kopač je stavio »legendu« tako da ih možemo identificirati. Uz prvi muški lik slijeva piše *Higijena* pa je to sigurno dr. Mario Selem, liječnik Školske poliklinike, koji je predavao higijenu.⁸ Do njega je ženska osoba ispred koje je bočica s natpisom JOD TIN, koja je »atribut« dr. Vesne Smodlaka, udana Sikimić, (*1903.). Ona je školske godine 1931./1932. bila suplentica, a predavala je kemiju, prirodopis i matematiku. Lijevo od nje je druga žena s čašom u podignutoj lijevoj ruci. Iznad nje je natpis ŽENSKO PRAVO, koji ukazuje na prof. Anticu Juras, rođ. Ljubić, (1899. – 1967.), koja je predavala prirodopis. Bila je tajnica Katoličkoga ženskog prosvjetnog društva Danica u Splitu.⁹ Jedan izvor navodi je kao suosnivačicu Društva za zaštitu djevojaka, također u Splitu, a napisala je jednu

knjigu za djecu. Na vrhu stola je ženski lik iznad kojega su note koje upućuju na Olgu Petrović (kasnije Tresić-Pavičić), koja je bila nastavnica pjevanja i vodila zbor.¹⁰ Desno u sredini je pročelav stariji muškarac s naočalama, bradom i brkovima. Na temelju usporedbe s njegovom fotografijom zaključujemo da je to ravnatelj Dušan Manger (1870. – 1940.), ravnatelj gimnazije i Gradske biblioteke.¹¹

Nenavođenje imena i protok vremena učinili su da je danas teško prepoznati sve osobe na fotografijama i na Kopačevim crtežima. Možemo, međutim, neke povezati i tako drugima olakšati identificiranje. Visoki muškarac koji stoji ispred Botičeva spomenika na spomenutoj fotografiji s Marjana je onaj profesor koji sjedi treći zdesna na slici maturantica iz godine 1932.¹² Svećenik koji gotovo viri iza spomenika je dr. Miroslav Matijaca (1885. – 1963.), splitski počasni kanonik od 1929.¹³ Dušana Mangera, osim na

8 Za njega i ostale nastavnike vidjeti gimnazijske Izvještaje.

9 Splitski almanah 1927, str. 95.

10 M. Škunca 1990, str. 310.

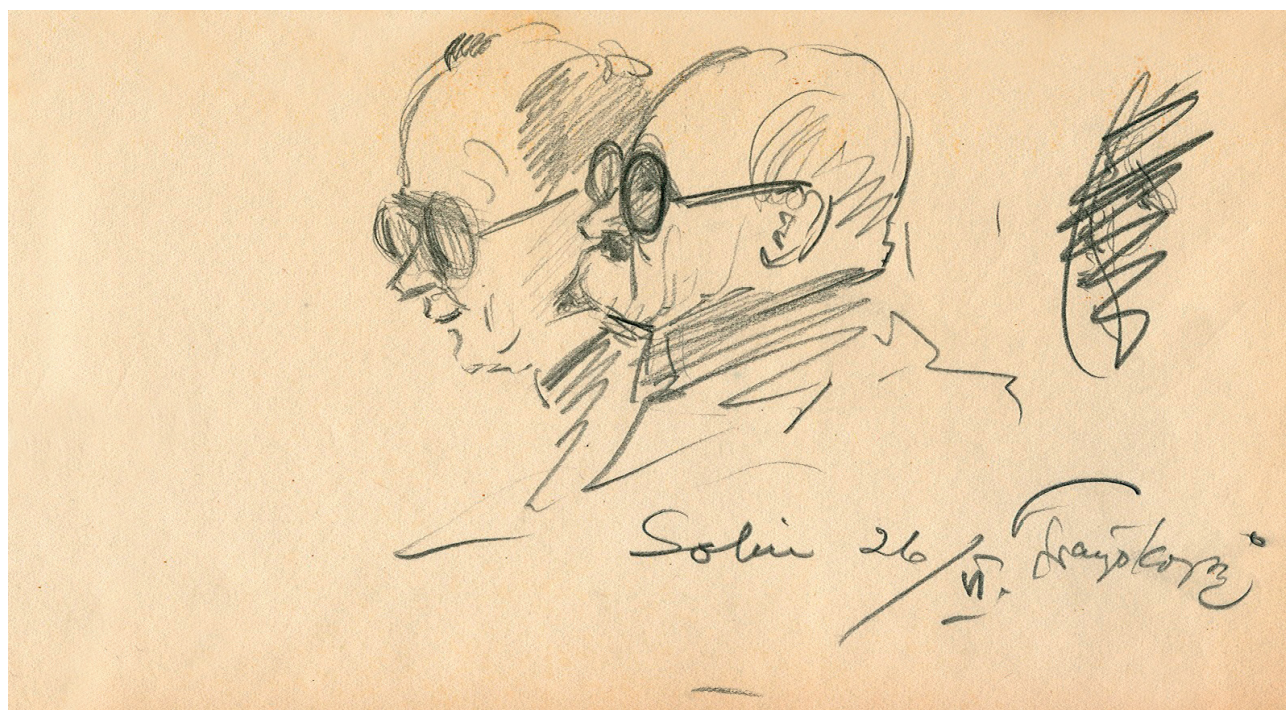
11 Njegovu portretnu sliku vidi u H. Morović 1975, str. 50; Š. Jurišić – I. Šiprak 2021.

12 Izvještaj 1931-32, str. 8.

13 O njemu I. Ostojić 1977, str. 192-193, sl. 55 uz str. 173, iz starijih godina. Sjedi drugi slijeva na slici maturantica iz 1926. Izvještaj 1930-31, str. 7.

Slika 2
F. Kopač, Druženje nastavnika Državne ženske realne gimnazije u Solinu godine 1932.

Slika 3
F. Kopač, Dušan Manger i jedan nastavnik Ženske realne gimnazije u Solinu godine 1932.

Slika 4

Dio nastavnika Ženske realne gimnazije na fotografiji maturantica godine 1932.

Kopačovu crtežu od 24. lipnja, vidimo i na crtežu od 26. lipnja te na fotografiji maturantica iz 1926. (sjedi treći slijeva) i iz 1932. (sjedi u sredini).¹⁴ Na oba crteža desno od Mangera je proćelav muškarac s naočalama koji i na fotografiji iz 1932. sjedi njemu zdesna.¹⁵ Prvi muškarac zdesna na crtežu od 24. lipnja onaj je koji na fotografiji iz 1926. stoji, a na fotografiji iz 1932. sjedi prvi zdesna.¹⁶ Nastavnice na crtežima i fotografijama teže je povezati zbog šešira i promjene frizure (sl. 4).

Kopačevi crteži zabilježili su, očito, opuštenu atmosferu nastavnika potkraj školske godine, koja je tada završila 28. lipnja, a dva dana ranije održana je sjednica nastavničkoga savjeta, tj. profesorskoga zbora.¹⁷ Zasigurno su se okupili u onda veoma poznatoj solinskoj gostionici Salonae braće Gašpić.¹⁸ Solin nije privlačio posjetitelje samo dobrom hranom i kapljicom nego još više ljepotom kraljika, ostatcima antičke Salone i izvorom Jadra. Zato su profesori odlazili na druženja, a učenice na izlete.¹⁹

Po dolasku u Split, Kopač se nije ograničao na predavanja u gimnaziji već je i intenzivno slikao, naročito portrete po kojima je postao poznat osobito nakon prve izložbe tako da, piše likovni kritičar Alfirević, »ne može da se obrani od poziva, da slika razna lica.«²⁰ Pohvale kao portretist Kopač je dobio i u drugim novinskim člancima. Javnosti se predstavio na samostalnim izložbama u Salonu Galić: 1927., 1929. i 1937.²¹ Na izložbi 1927. pokazao je 115 slika (ulje, pastel, crtež, akvarel) i pet fotografija diploma (sl. 5).²² Tada je prodao 15 slika za 9850 din, a izložbu je vidjelo 440 posjetitelja.²³ Izložbu 1929. razgledala su 172 posjetitelja, a prodne su tri slike za 6200 din.²⁴ O izložbi 1937. znamo samo da su je vidjela 333 posjetitelja.²⁵

Sve tri izložbe pratile su novine, što nam uz kataloge izložbi pomaže da steknemo bolji uvid u Kopačev opus. Zato ćemo se osvrnuti na neka djela, tim više što se većini zagubio trag. Uoči otvaranja izložbe 1927. Silvije Alfirević naglašava da Kopač osim pejzaža najradije slika

14 Izvještaj 1930-31, str. 7; Izvještaj 1931-32, str. 8.

15 Izvještaj 1931-32, str. 8.

16 Izvještaj 1930-31, str. 7; Izvještaj 1931-32, str. 8.

17 Izvještaj 1931-32, str. 16.

18 M. Matijević – M. Domazet 2006, str. 147-148.

19 Izvještaj 1930-31, str. 11; Izvještaj 1932-33, str. 11.

20 [S. Alfirević] 1928.

21 N. Bezić 1962, str. 20, 22, 28; D. Kečkemet 2011, str. 35, 160-161; B. Radica 1931, str. 272; B. Radica 2019, str. 274; B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 39.

22 Katalog slika 1927. Primjerak sačuvan u ostavštini don Frane Bulića u Arheološkom muzeju u Splitu. B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 186.

23 Galerija umjetnina u Splitu, Registar izložbi Salona Galić (dalje Registar izložbi), str. 60; B. Radica 1931, str. 272; B. Radica 2019, str. 274; B. Majstorović [2018], str. 117, 123, 124. B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 51-53, 183, 186-187. Zahvaljujem kolegi Boži Majstoroviću na podacima iz Registra.

24 Registar izložbi, str. 75; B. Radica 1931, str. 272; B. Radica 2019, str. 274; B. Majstorović [2018], str. 117; B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 202. Kod Radice omaškom piše 72 umjesto 172 posjetitelja.

25 Registar izložbi, str. 115; B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 244.

portrete,²⁶ a u osvrtnu, između ostalih, ističe portret tadašnjega gradonačelnika dr. Ive Tartaglie i don Frane Bulića.²⁷ Primjećuje da je slikar lošiji u pezažima s prikazom mora u kojima ima više zelene nego modre boje.²⁸ Slično piše i Argentino B. Rossani,²⁹ kojega je Kopač portretirao i tu sliku izložio.³⁰

Kao strastveni kolekcionar, Tartaglia je na izložbi kupio pastel *Jesen iz Slovenije* (kat. br. 48).³¹ To je sigurno Kopačeva slika koja je 1945. popisana samo kao *Pejzaž*, dimenzija 30 x 45 cm, a danas joj se zameo trag.³² Općina je za sebe kupila sliku *Split u noći* (kat. br. 8, ulje)³³ za koju također ne znamo gdje se danas nalazi. Odmah po završetku izložbe Kopač je za buduću Galeriju slika (otvorena 1931.) darovao Općini jedno djelo, na čemu mu je zahvalila 21. travnja.³⁴ To je sigurno slika *Iz splitske luke* (kat. br. 12, ulje),³⁵ koja se danas čuva u Galeriji umjetnina pod nazivom *Splitska luka*, a koju je 1932. Općina darovala Galeriji.³⁶ Vezu s lokalnom sredinom pokazuje i Kopačeva slika gradskoga zaštitnika sv. Dujma (kat. br. 62, pastel), koju je kupio inž. Viktor Morpurgo, ugledni splitski Židov.³⁷ Ta slika nije uvrštena u opširan popis djela s prikazom sv. Dujma³⁸ i ne zna se njezina sudbina. No u svakom slučaju ne treba je poistovjećivati sa svečevom slikom izrađenom godine 1938. za splitskoga

biskupa Bonefačića po lateranskom mozaiku tehnikom ulja na platnu.³⁹

Nakon izložbe Kopač je nastavio marljivo slikati, ali povučeno i u miru svog atelijera. Zato je Silvije Alfirević početkom travnja 1928. napisao: »Nije ga čuti u našim društvima, ne vidi ga se paletom ni kistom po okolici ni po gradu, već se kao sjevernjak povukao u svoju sobu, da radi.«⁴⁰ Međutim, on se nije odrekao dodira s javnošću, dapače, već je tih dana u jednom dućanu (vjerojatno Ševeljevićevu) na Narodnom trgu izložio sliku splitske obale »za narodnih svečanosti, kad vojska defiluje pred vlastima«, a u mnoštvu gledatelja naslikao je sebe i svoju obitelj.⁴¹ To je slika *Vidovdan*, koja je bila na izložbi 1929. i koju je kupio vlasnik kavane Central Mate Matić, a autor novinskoga prikaza Humbert Marjanović ocijenio je da je to »jedna od njegovih najuspjelijih slika ove vrsti.«⁴² U povodu smrti Jurja Biankinija naslikao je 1928. njegov portret u pastelu kao i prikaz pokojnika na odru, koji su bili postavljeni u izlogu Zagrebačke mehaničke tvornice odijela.⁴³

Godine 1929. Kopač je izložio 97 djela od kojih su čak 37 bili portreti i za koje je ponovno dobio pohvale.⁴⁴ Između ostalih bio je istaknut portret splitskoga biskupa Kvirina Klementa Bonefačića.⁴⁵ Marjanoviću se svidjela i *Studija za Valeriju* (kat. br. 82, ulje) koja prikazuje kći

26 [S. Alfirević] 1927a. Alfirević je bio ravnatelj Klasične gimnazije pa je svoje članke znao potpisivati pseudonimom *Dir*.

27 [S. Alfirević] 1927b. Tartaglijin portret nalazi se kod Norke Machiedo Mladinić u Zagrebu, kojoj zahvaljujem na podatku. O Bulićevu portretu vidi daljni tekst.

28 [S. Alfirević] 1927b: »Oni koji prikazuju prirodu bez mora, vrlo su dobri, gdje je pak more tako su slabiji... Slikar ulije u more puno zelenila, manje modrila. Tako slika 'Iz splitske luke' 35 br. (misli na broj u katalogu; o. p.) ima more u pozadini kao livadu zelenu.«

29 [A. B.] Rossani 1927.

30 Katalog slika 1927, str. 3, br. 64, pastel.

31 Katalog slika 1927, str. 3. Platilo ga je 500 din. Podatak o prodaji: Registar izložbi, str. 60; B. Majstorović [2018], str. 124.

32 Arheološki muzej u Splitu (dalje AMS), arhiv, 1945, br. 262, izvještaj o radu Muzeja za studeni od 4. prosinca. Popis je sastavila Ksenija Petrošić (kasnije Cicarelli), a sastoji se od 416 umjetnina. On je duži u odnosu na onaj objavljen 1933., precizniji u nazivima nekih djela i sadrži dimenzije. Kopačeva slika je pod br. 112. Popis iz 1933. vidi u N. Machiedo Mladinić 1988, str. 118-120, Kopač na str. 119.

33 Katalog slika 1927, str. 2. Platila ga je 2000 din. Podatak o prodaji: Registar izložbi, str. 60.

34 Dopis Općinskoga upraviteljstva br. 5000 u vlasništvu Mojsice Kopač, kojoj zahvaljujem na njegovoj kopiji. U dopisu se navodi »lijepi umjetnički dar«, ali ne i naziv slike.

35 Katalog slika 1927, str. 2; prodajna cijena platna bila je 600 dinara.

36 B. Majstorović [2018], str. 173 (slika), 294 (kataloški podatci); B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 186-187. Slika je signirana dolje desno: *Franjo Kopač 1927*. Nju ne treba brkati sa slikom *Split u noći* koju je Općina kupila, a kojoj se, kako je rečeno, ne zna sudbina.

37 Katalog slika 1927, str. 3; cijena je bila 750 dinara. Registar izložbi, str. 60; tu ne piše ime, ali vjerujemo da je to Viktor Morpurgo. O njemu vidi D. Kečkemet 1971, str. 169-170, 175-176, 179, sl. 41, 52. Njegova kći Tina bila je slikarica koja je tragično završila u njemačkom logoru godine 1943.

38 M. Ivanišević 1997; Z. Buljević 1997.

39 M. Ivanišević 1997, str. 96; Z. Buljević 1997, str. 181, sl. 86; M. Ivanišević 2004, str. 185-186. Slika je u župnom uredu splitske katedrale.

40 [S. Alfirević] 1928.

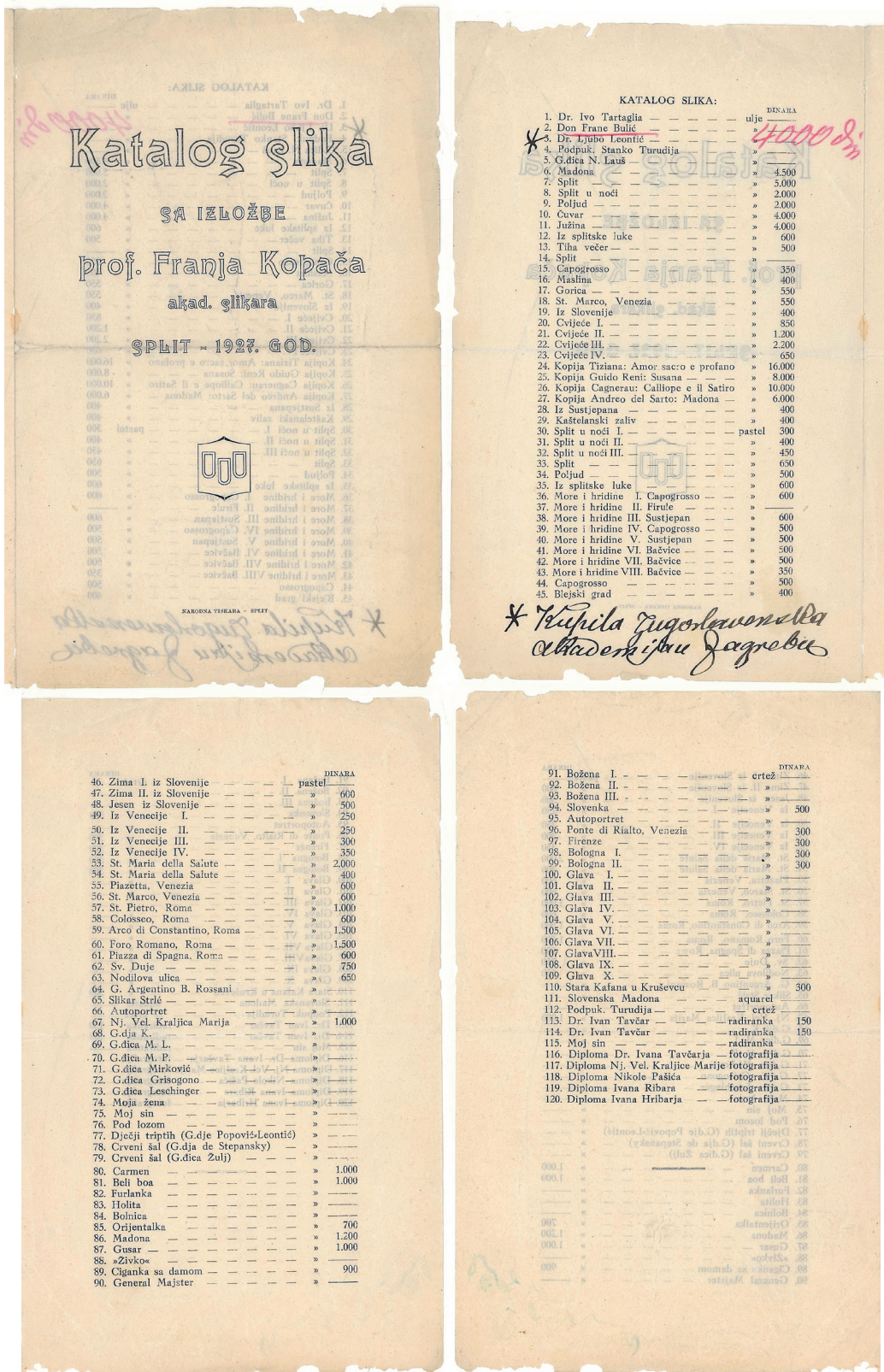
41 Ibid.

42 [H. Marjanović] 1929. Vidovdan je bio državni praznik koji se obilježavao 28. lipnja u spomen na Kosovsku bitku iz 1389., koja je bila 15. lipnja po julijanskom kalendaru.

43 Maske i portreti 1928, str. 4: »portret blpk. Biankinija od umjetnika g. Frana Kopača u pastelu, te jedan pastel koji prikazuje blpk. Biankinija na odru«. B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 198.

44 [H. Marjanović] 1929. Alfirević piše da je bilo 98 djela. [S. Alfirević] 1929. Autor članka u *Novostima* navodi pak da ih je bilo 99. A. I. 1929; B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 202.

45 [H. Marjanović] 1929; [S. Alfirević] 1929; R. Tomić 2000, str. 45. Signatura je dolje desno: *Franjo Kopač 1927*. Slika se čuva u zgradi Nadbiskupije.

Slika 5
Katalog Kopačeve izložbe iz godine 1927.

Slika 6
F. Kopač, *Autoportret*, 1929.

cara Dioklecijana s pročeljem njegove palače i vojnicima.⁴⁶ Također ga se dojmila slika *Procesija Velikoga petka* u Splitu.⁴⁷ Nažalost, ova dva potonja djela nisu nam dostupna i nije poznato što je s njima. Od radova s dalmatinskom tematikom Marjanović je spomenuo platno *Bracere* (kat. br. 59), ali je i na njemu more slabija strana Kopačeva slikarstva.⁴⁸ Slike biskupa, Valerije i procesije zbog njihove kvalitete istaknuo je i kritičar zagrebačkih *Novosti* čiji je članak popraćen Kopačevim autoportretom izrađenim u crtežu sa signaturom dolje lijevo: *Franjo Kopač / 1929* (sl. 6).⁴⁹

Do sljedeće Kopačeve izložbe nema vijesti o njemu i njegovu stvaralaštvu tako da je i pedeseta godišnjica slikareva života 1935. prošla nezapaženo izuzmemo li kratki prigodni članak objavljen u ljubljanskom *Jutru* s njegovom fotografijom.⁵⁰

Treću izložbu Kopač je priredio 1937. i na njoj predstavio oko 50 svojih djela »pretežno portreta, koje je izradio u posljednje vrijeme«. Dio njih bio je još neotkupljen, a dio je već bio u privatnom vlasništvu. U najavi je naglašeno da će na izložbi biti i nekoliko slika većinom povijesne tematike u vlasništvu dr. Ante Tresića-Pavičića, poznatoga književnika i političara.⁵¹ Zbog ograničenoga prostora Kopač je, kako piše novinski izvijestitelj, izložio »samo dio svojih novijih, još neizloženih radova. I zato će drugi dio naknadno izložiti poslije Uskrsa.«⁵² To se, međutim, nije dogodilo.

Iz literature znamo da je za splitsko Društvo Slovenaca sv. Ćirila i Metoda, čiji je bio član, Kopač izradio veliku sliku (»veliko podobo«) slavenskih apostola.⁵³ Pretpostavljamo da je slika iza Drugoga svjetskog rata prešla u crkveno vlasništvo i danas se nalazi na stubištu splitskoga Centralnog bogoslovnog sjemeništa. Signatura je dolje desno: *FRA-NJO KOPAČ PINX . A. D. MCMXXXVI*. Izrađena je tehnikom ulja na šperploči, a dimenzije su joj 154 x 85 cm (sl. 7). Na istom je stubištu i u istovjetnom okviru ulje na šperploči, dimenzija 147,5 x 80 cm, koje prikazuje sv. Ivana Evanđelista. Dolje lijevo ima godinu 1936., a desno je nepotpuni potpis *F. Kop* čiji nastavak prekriva okvir pa zaključujemo da je slika sužena barem s te strane. Prigodom uokvirivanja na poleđinu slike je stavljen lesonit (sl. 8). Treće Kopačevo djelo, *Posljednja pričest sv. Jeronima*, oblika oltarne pale, također je iz 1936. i izrađeno je uljem na šperploči. Dimenzija je 156,5 x 84 cm, na poleđini ima zapis olovkom »srednji oltar«, a nalazi se u kapeli Centralnoga bogoslovnog sjemeništa. On ga je izradio kao pojednostavljenu kopiju rimske slike Domenica Zampierija, zvanoga *Domenichino*, iz 1614. koja je poznata i po grafičkom listu

46 [H. Marjanović] 1929: »Valerija kći Dioklecijana, mlada lijepa i nježna ženska pojava, sjedi na prestolju, držeći u ruci ružu. U pozadini se vide ulazna poluotvorena vrata palače njenog oca. Vojnici i straže sa kopljima u ruci čuvaju veličanstvenu zgradu, čije se pročelje prikazuje u svom sjaju. Tu je sliku Kopač na umjetnički način izradio po uzoru slikara klasičnih vremena.«

47 [H. Marjanović] 1929: »Druga slika ove vrste je slika, koja prikazuje procesiju Velikog petka. Procesija izlazi iz crkve. Vrata i unutrašnjost crkve gore u svijetlu, dočim na Peristilu vidiš kako pobožni svijet u tami sa svijećama u ruci koraca napred. Čitava slika odaje neku osobitu pobožnost i mirnoću, kroz koju odjekuju pobožne molitve vjernika.«

48 [H. Marjanović] 1929; S. Mikuž 2017, str. 95: »Tudi krajina *Bracere* (olje, 1937) – pogled na zasidrene ladje v splitskem pristanišču – je za obmorsko okolje nekam tuja in nedomišljena.« S obzirom na godinu održavanja izložbe tu očitio pogrešno piše 1937. U popisu Kopačevih radova je godina 1932., dimenzije su joj 34 x 56 cm, a bila je u vlasništvu Viktora Kolenca u Ljubljani. V. Kopač 1991, str. 15.

49 A. I. 1929. Ovaj se crtež ne navodi u popisu Kopačevih djela i zato ga treba dodati njegovu katalogu. V. Kopač 1991; V. Kopač 2017.

50 A. Debeljak 1935.

51 Izložba slikara 1937a; B. Majstorović – I. Slade [2020], str. 244.

52 Izložba slikara 1937b.

53 T. D[ebeljak] 1941.

Slika 7
F. Kopač, Sv. Ćiril i Metod, 1936. (snimio Živko Bačić)

Slika 8
F. Kopač, Sv. Ivan Evanđelist, 1936. (snimio Živko Bačić)

koji je oko 1650. izradio Giovanni Cesare Testa.⁵⁴ Kopač je palu lokalizirao, tj. smjestio u splitski pejzaž naslikavši u pozadini dio marjanskih litica s crkvom sv. Jere, kojoj je pročelje okrenuo prema gledatelju, i obližnjim pustinjačkim stanom u špilji. U sredini kao donator kleči biskup Bonefačić uz kojega je signatura: *Franjo Kopač / -1936-* (sl. 9). Na katu Nadbiskupskoga sjemeništa još je jedno Kopačevo djelo, a prikazuje Krista kojega je naslikao za vrijeme studija u Pragu 1911., kako svjedoči signatura dolje desno: *Franjo Kopač, Praha 1911.* I ono je izrađeno tehnikom ulja, ali na platnu, a dimenzija je 98 x 68,6 cm (sl. 10).

Osim slike *Posljednja pričest sv. Jeronima*, Kopač je još jedno djelo locirao u splitski ambijent. To je obojani crtež perom na papiru *Tko je bez grijeha neka prvi baci kamen*, dimenzija 42 x 62 cm,⁵⁵ koji dolje desno ima signaturu *Franjo Kopač, Šibenik, 1939.* (sl. 11). Crtež je veoma zanimljiv s ikonografskoga gledišta jer je slikar biblijsku scenu Krista i preljubnice (Iv 8, 3-11) smjestio ispred antičkoga, poganskoga hrama koji je u srednjm vijeku pretvoren u krstionicu posvećenu Ivanu Krstitelju. On je bio Isusov preteča i krstio je za obraćenje od grijeha te da bi Krista objavio Izraelu (Mt 3, 6, 11; Iv 1, 31). Ispred hrama

54 Vidi <https://www.lombardiabeniculturali.it/stampe/schede/C0160-00337/>; pristupljeno 17. studenoga 2022. Na grafici su likovi postavljeni zrcalno.

55 Slika je u vlasništvu Mojce Kopač. Pod nazivom *Kdor je brez greha* navodi se u V. Kopač 1991, str. 15; V. Kopač 2017, str. 108.

Slika 9
F. Kopač, *Posljednja priče sv. Jeronima*, 1936.
(snimio Živko Bačić)

je egipatska sfiga koja »biblijskim rječnikom« označava Egipat kao mjesto grijeha, ropstva i patnje. Nasuprot ljutite mase Kopač je naslikao malu djecu koja, kad Isus govori o njoj, predstavljaju čistoću i nevinost (Mt 18, 2-4; 19, 13-15; 21, 16).

U Kopačeve zadnje radove spada slika *Uznesenje Marijino* iz 1940., koja je bila na stropu franjevačke crkve sv.

Slika 10
F. Kopač, *Krist*, 1911. (snimio Živko Bačić)

Ante na Dridu na Čiovu, a u novije vrijeme je skinuta i prenesena u samostanski hodnik.⁵⁶ Za istu crkvu izradio je 1941. novu palu sv. Ante Padovanskoga za kojega mu je kao model poslužio tadašnji bogoslov fra Vinko Fugošić.⁵⁷ U Kopačevu nekrologu navodi se da je neposredno pred smrt radio na velikoj slici senjskoga gusara, tj. uskoka, koja je ostala nedovršena.⁵⁸

Među spomenutim Kopačevim slikama neobičnu sudbinu imao je portret don Frane Bulića nastao godine 1926. U gornjem dijelu ima natpis: FRANCISVS · BVLIC · ANNO · AETATIS · OCTOGESIMO · PRIMO / A · D · MCMXXVI, a signatura je dolje desno: *Franjo Kopač 1926*. Bulić je prikazan kako sjedi ispred velike otvorene knjige, na stolicu do njega je Minervina bista, a oko njega su stare knjige bogatih hrptova. Tako je dokumentiran na staroj

56 F. Kopač 1997, str. 185 – slika; S. J. Škunca 2005, str. 19; I. Babić 2016, str. 473.

57 S. J. Škunca 2005, str. 19.

58 T. D[ebeljak] 1941.

Slika 11
F. Kopač, *Tko je bez grijeha neka prvi baci kamen*, 1939.

fotografiji koja je prvi put tiskana 1928., a zatim 1997. godine (sl. 12).⁵⁹ Slika je bila na prvoj Kopačevoj izložbi 1927. (kat. br. 2, ulje), a kupila ju je Jugoslavenska (danas Hrvatska) akademija znanosti i umjetnosti za 4000 dinara,⁶⁰ ali ne na izložbi jer Ivan Galić nije zabilježio njezinu prodaju u registru izložbi.⁶¹ Akademija se na kupnju odlučila vjerojatno u povodu izbora zaslužnoga arheologa za svoga pravog člana u srpnju 1926., a kojega je u prosincu 1898. bila izabrala za počasnoga člana.⁶²

Tragajući za portretom dobili smo odgovor da se do zagrebačkoga potresa u ožujku 2020. nalazio u Zavodu za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Odsjeku za povijesne znanosti u

palači Priester, a nakon potresa prenesen je u čuvaonicu Strossmayerove galerije starih majstora.⁶³ Dobivena fotografija odgovarala je onoj staroj, ali djelomično jer je slici nedostajala gotovo polovina lijeve strane! Zbog toga je Bulićevo ime FRANCISCVS zamijenjeno inicijalom F, a kako je platno malo suženo i s desne strane više nije bilo mjesta za godinu uz Kopačev potpis pa je dopisana ispod njega (sl. 13).

Čini se nevjerojatnim da bi Kopač izradio navlas isti Bulićev portret, a pitanje je i to tko bi bio njegov naručitelj. Zašto je pak došlo do skraćivanja slike nije poznato, ali je šteta jer je time nestala zanimljiva uspomena na Bulićevo ravnateljstvo Klasičnom gimnazijom. Naime, kada

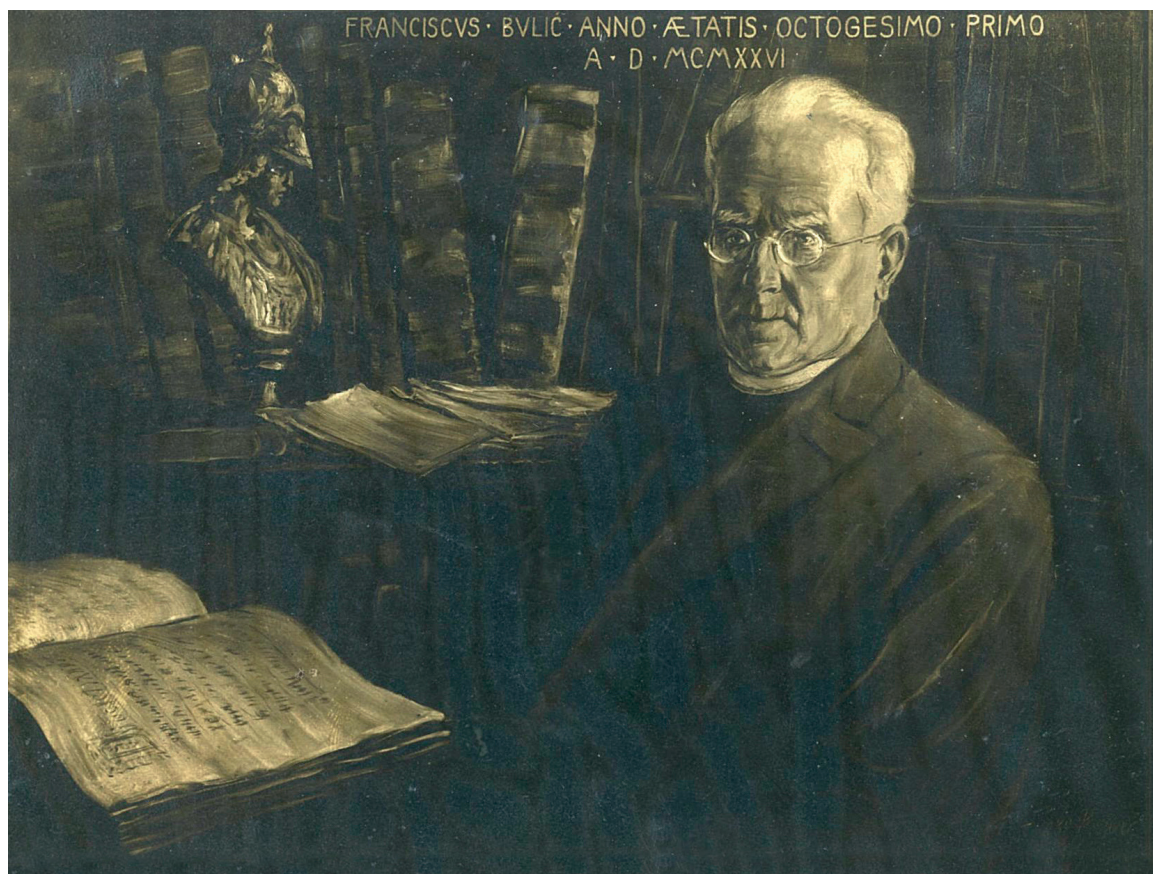
59 Fotografija je vlasništvo Mojce Kopač. A. Debeljak 1928, str. 60; F. Kopač 1997, str. 177.

60 Katalog slika 1927, str. 2. Na svom primjerku kataloga Bulić je dopisao cijenu i napomenu da je portret kupila Akademija. Katalog se čuva u Bulićevoj ostavštini u Arheološkom muzeju u Splitu.

61 Registar izložbi, str. 60.

62 M. Bonačić Mandinić 1984, str. 91, 95, 134.

63 Dopis HAZU br. 10-712-5-2022 od 24. veljče 2022. AMS, arhiv Knjižnice, 2022, int. br. 15/4. Dopis sadrži i odobrenje za objavljivanje portreta u ovom časopisu.

Slika 12
F. Kopač, Portret don Frane Bulića, 1926. (stara fotografija)

je 1895. došlo do protuaustrijskoga izgređa u gimnaziji, Bulić je stao u obranu đaka zbog čega je sljedeće godine bio prisilno umirovljen. U znak zahvalnosti đaci su mu poklonili portret koji je 1896. izradio Vlaho Bukovac,⁶⁴ a kolege profesori brončano Minervino poprsje s posvetom na postolju.⁶⁵ Budući da je poprsje s vremenom nestalo, njegov prikaz na portretu jedino je svjedočanstvo o tome kako je izgledalo (sl. 14).⁶⁶

Pažnju na nestalom dijelu slike privlači knjiga ispred Bulića. S obzirom na njegovo bavljenje arheologijom očekivali bismo neko djelo koje bi ukazivalo na starine, ali

nije tako. Na stolu je rastvorena neka koralna knjiga (gradual, antifonarij) s bogatim inicijalom u vrhu lijevoga lista!

Od spomenutih sačuvanih Kopačevih slika do sada su, koliko nam je poznato, objavljene sljedeće: portreti don Frane Bulića iz 1926.,⁶⁷ biskupa Kvirina Klementa Bonafačića⁶⁸ i dr. Ive Tartaglie iz 1927.,⁶⁹ kopija Gospe Žalosne izrađena po predlošku iz splitske katedrale 1931.,⁷⁰ slika sv. Dujma izrađena po lateranskom mozaiku 1938.,⁷¹ i Uznesenje Marijino iz 1940.⁷²

Kopač se uz slikanje svojih slika ili kopiranje starih bavio i restauriranjem. Tako je 1933. čistio sliku na jednom

64 A. Duplančić 1984, str. 160. Kopačev portret upotpunjuje niz od više od 40 Bulićevih portreta. Autor portreta XLIII nije Ivan Bulimbašić nego Frane Cota.

65 C. Fisković 1986, str. 115, 133-134, s tekstom posvete iz 1896. Poprsje spominju B. Poparić 1934, str. 512; V. Bulić 1934, str. 528.

66 Godine 1984. postojale se nalazilo kod Josipa Župe u Solinu. C. Fisković 1986, str. 133.

67 A. Debeljak 1928, str. 60; F. Kopač 1997, str. 177.

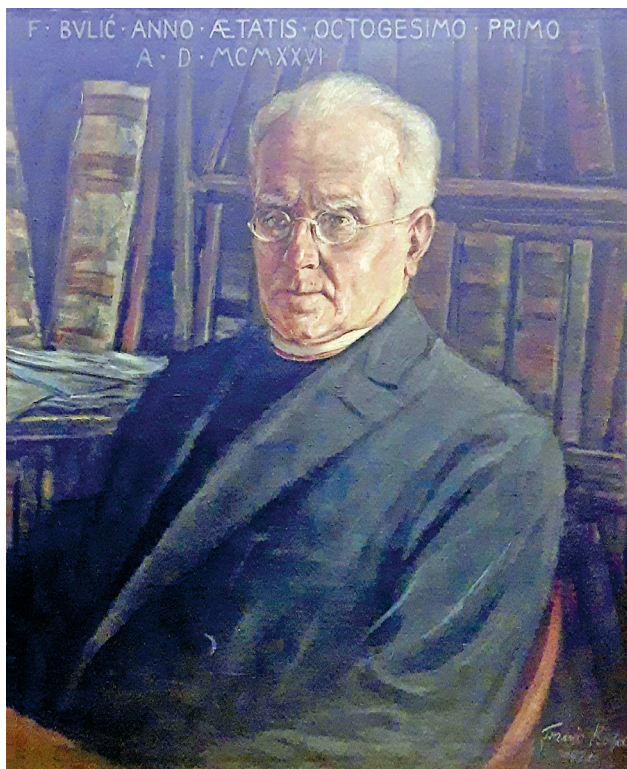
68 Ž. Bezić 2000, str. 180; M. Vidović 2015, prednja korica, ali je odrezan gornji dio slike s natpisom i donji dio sa signaturom.

69 N. Machiedo Mladinić 2001, prednja korica, s podatkom o godini.

70 R. Tomić 1997, str. 233. Slika je u župnom stanu u Trogiru.

71 Z. Buljević 1997, str. 181, sl. 86.

72 F. Kopač 1997, str. 185 – slika; S. J. Škunca 2005, str. 19; I. Babić 2016, str. 473. Signatura dolje lijevo: A. D. 1940., dolje desno: F. KOPAČ.

Slika 13

F. Kopač, *Portret don Frane Bulića*, 1926. (današnje stanje; snimak HAZU)

oltaru splitske crkve sv. Filipa Nerija i otkrio potpis: *Fecit 1600 Julius Gazzatorius*.⁷³ Sljedeće godine očistio je sliku sv. Marije Magdalene iz crkve sv. Nikole (Mikule) u Velom Varošu, za što mu je plaćeno 200 din.⁷⁴ Godine 1940. popravio je sliku *Posljednja večera* iz blagovaonice samostana sv. Ante na Dridu na Čiovu.⁷⁵ Nije poznato kada je popravio sliku *Bogorodica s Djetetom, svecima i donatorom Baldassarea D'Anne* iz crkve sv. Filipa Nerija,⁷⁶ ali je moguće da je to bilo oko godine 1934.

U literaturi se navodi da je Kopač 1939. popravio portret Ivana Obradića Bevilaque iz Jelse jer se na njemu

Slika 14

Minervino poprsje na Bulićevu portretu (nestalo)

potpisao: *Rest. Franjo Kopač 1939*.⁷⁷ To, međutim, nije točno jer je on preko baroknoga portreta nepoznate osobe naslikao potpuno novi Bevilaquin portret što potvrđuju rengenjski snimci slike.⁷⁸

Franjo Kopač bio je oženjen dvaput. Prva supruga bila mu je Božena Souček (*1891.), koju je upoznao za studija u Pragu i s kojom se oženio 1912. U tom braku dobio je 1913. sina Vlastimila, poznatijega kao Vlasto, koji je umro 2006. Božena je umrla 1928. i Kopač se 1929. oženio Slavkom Kolenc iz Šentovrenca (1909. – 1989.). Iste godine ona mu je rodila kći Marjeticu. Sin Vlasto se 1945. oženio Zorom Šerbak (1913. – 2000.) s kojom je 1946. dobio kći Mojcu. Vlasto je postao arhitekt kao i kći mu Mojca, koja je baštinila brojna djedova djela i dio dokumentacije.⁷⁹

73 Popravci 1933; S. Piplović 2008, str. 187. U toj crkvi postoje četiri zidna platna slikara Antonija Gazzatorija iz godine 1679. (R. Tomić 2002, str. 104-107, 198.) Novinski članak navodi oltarnu sliku Julija Gazzatorija iz 1600. pa se čini da je ona danas nepoznata.

74 AMS, arhiv, 1934, br. 240, dopis Bansknoj upravi od 23. travnja s Kopačevim računom od 20. travnja. Isto, br. 276, odobrenje Banske uprave za isplatu br. IV/10817 od 25. travnja. Čini se da je slika zagubljena osim ako s vremenom nije prebačena u svetičinu crkvu također u Varošu. Međutim, njezino stanje prije restauriranja 2003. ne govori u prilog tome da je to ona na kojoj je radio Kopač. O njoj R. Tomić 2002, str. 94, 96, 196. Sliku nakon restauriranja i krađe 2005. vidi u M. Didić 2015. Popravak, ali bez podatka o kojoj je slici i crkvi riječ, spominje I. Čapeta Rakić 2020, str. 201.

75 R. Tomić 1997, str. 163, 165; I. Čapeta Rakić 2020, str. 201. Slika je u novije vrijeme pripisana Giovanniju Francescu Fedrigazziju. R. Tomić 2013, str. 115, 117.

76 S. Šuštić 2016, str. 22-23, bilj. 82; I. Čapeta Rakić 2020, str. 201. O slici R. Tomić 2002, str. 56-57, 198.

77 S. Šuštić 2016, str. 22-23, bilj. 82; I. Čapeta Rakić 2020, str. 201.

78 Za ovaj podatak zahvaljujem kolegi Radoslavu Tomiću, koji je upoznat s ispitivanjem i snimanjem slike.

79 T. Stanonik 2017, str. 119-120. Podaci s nadgrobne ploče obitelji Šerbak i Kopač na Centralnom groblju Žale, Ljubljana, i iz elektroničkoga pisma Mojce Kopač od 26. veljače 2022. AMS, arhiv Knjižnice, 2022, int. br. 23/5.

U naponu snage plodan Kopačev život prekinula je dugotrajna bolest: u dobi od 56 godina umro je u bolnici 7. rujna 1941. Iz nje je sproveden u crkvu sv. Petra, a odatle na groblje Lovrinac⁸⁰ gdje se dirljivim riječima u ime nastavničkoga zbora od pokojnika oprostio prof. Niko Kučić.⁸¹ Na njegov zemljani grob postavljena je kamena ploča s križem na kojem je natpis:⁸²

FRANJO KOPAČ
AKADEMSKI SLIKAR
ROĐEN ŽIRI SLOVENIJA
1 II 1885 + 7 IX 1941
POSTAVLJA TUŽNA
SUPRUGA I ČERKA

Ispod natpisa je reljefno isklesan vijenac. Sin Vlasto zbog rata nije mogao doći u Split, dok su supruga i kći ostale u Splitu do 1945. kada su se preselile u Ljubljano.⁸³ U tadašnjim burnim vremenima slikareva smrt komemorina je samo u slovenskim novinama *Jutro* i *Slovenec*.⁸⁴

Od dolaska u Split pa do smrti Franjo Kopač puno je radio, a iz kataloga izložbi i novinskih prikaza vidi se da je bio najplodniji kao portretist. Ako zbrojimo samo radove

koji su bili na njegovim izložbama: 115 (izuzimamo pet fotografija diploma), 97 i 50, dolazimo do brojke od 262 djela. To je samo dio Kopačeva opusa koji je slabo istražen jer nedostaju podatci o raznim djelima. Nesumnjivo je da su zbog promjena vlasti tijekom Drugoga svjetskog rata i nakon njega neke Kopačeve slike propale ili postale nepodobne. Međutim, sigurno je još radova u privatnom vlasništvu, ali nisu uočena ili im nije dana odgovarajuća pažnja. Napominjemo da prema prikupljenim informacijama u Muzeju grada Splita i Hrvatskom pomorskom muzeju nema ni jedno Kopačevo djelo, a Galerija umjetnina posjeduje samo spomenutu sliku *Splitska luka*. Bez obzira na likovnu vrsnoću Kopačevih radova, ovdje prvenstveno mislimo na djela s dalmatinskom tematikom,⁸⁵ on zaslužuje odgovarajuće suvremeno vrednovanje povjesničara umjetnosti jer su njegove slike oplemenjivale i obogaćivale domove Splitskana i njihove zbirke te javne prostore poput Općine, crkava, društava itd. Zato se ovaj tekst može shvatiti ne samo kao poziv čitateljima da pomognu u identificiranju osoba na spomenutim crtežima nego i kao poziv za prikupljanje podataka o Kopačevim slikama za neku buduću izložbu njegovih radova.

80 Čitulja 1941; Umrli u Splitu 1941. U člancima o Kopaču navode se različiti datumi njegove smrti, ali je točan 7. rujna.

81 Javna zahvala 1941.

82 Grob se nalazi na polju B, red VI., grob br. 22. Slova Č, Ć i Ž nemaju kvačicu.

83 T. Stanonik 2017, str. 120. Elektroničko pismo Mojce Kopač od 26. veljače 2022. – vidi bilj. 79.

84 V. L[evstik] 1941; T. D[ebeljak] 1941. Levstikov članak pretiskan je 2017., ali u dva stupca dok je u izvorniku objavljen u jednom stupcu. Franjo Kopač 2017, str. 120.

85 U katalogu izložbe Kopačevih radova iz 1991., njegovim autobiografskim zapisima objavljenima u četiri nastavka u *Žirovskom občasniku* i u knjizi o Kopaču iz 2017. nije začudo objavljeno ni jedno Kopačevo djelo s dalmatinskim motivima osim Bulićeva portreta i naslovnice za turistički prospekt Makarske. F. Kopač 1997, str. 177 – Bulić; Franjo Kopač 2017, str. 77 – Makarska. Međutim, bili su poznati Kopačevi radovi s dalmatinskim temama kao to i kod koga su se nalazili. V. Kopač 1991; V. Kopač 2017. Katalog izložbe iz 1979. nismo imali prigodu vidjeti i ne znamo koja su djela u njemu reproducirana.

Literatura

- A. I. 1929 A. I., *Izložba Franja Kopača u Splitu*, Novosti 170 (XXVIII), Zagreb 20. 6. 1929, 7.
- [S. Alfirević] 1927a [Silvije Alfirević], *Fran Kopač*, Novo doba 70 (X), Split 23. 3. 1927, 4-5 (članak je potpisan pseudonimom: Dir.).
- [S. Alfirević] 1927b [Silvije Alfirević], *Izložba prof. Fr. Kopača*, Novo doba 74 (X), Split 30. 3. 1927, 2 (članak je potpisan pseudonimom: Dir.).
- [S. Alfirević] 1928 [Silvije Alfirević], *U ateljeu Fr. Kopača*, Novo doba 80 (XI), Split 4. 4. 1928, 5 (članak je potpisan pseudonimom: Dir.).
- [S. Alfirević] 1929 [Silvije Alfirević], *O izložbi Frana Kopača*, Novo doba 164 (XII), Split 3. 7. 1929, 2 (članak je potpisan pseudonimom: Dir.).
- I. Babić 2016 Ivo Babić, *Trogir. Grad i spomenici*, Split 2016.
- N. Bezić 1962 Nevenka Bezić, *Likovne izložbe Splita 1885-1945*, Split 1962.
- Ž. Bezić 2000 Živan Bezić, *Duhovni i moralni odgoj u splitskom sjemeništu*, u: Ivan Banić (ur.), *300. obljetnica splitskoga sjemeništa i klasične gimnazije (1700.-2000.)*, Split 2000, 145-202.
- M. Bonačić Mandinić 1984 Maja Bonačić Mandinić, *Nacrta za kronologiju života i rada don Frane Bulića*, u: Emilio Marin (ur.), *Don Frane Bulić. Katalog izložbe*, Split 1984, 69-149.
- V. Bulić 1934 Vinka Bulić, *Svome don Frani...*, Hrvatska revija 10, Zagreb 1934, 527-530.
- Z. Buljević 1997 Zvonimir Buljević, *Fotografije*, u: Željko Rapanić – Milan Ivanišević – Zvonimir Buljević, *Sveti Dujam*, Split 1997, 117-195.
- I. Čapeta Rakić 2020 Ivana Čapeta Rakić, *O zaštiti i očuvanju pokretne baštine u Splitu i Dalmaciji*, Split 2020.
- Čitulja 1941 Čitulja, San Marco 111 (I), Spalato 9. 9. 1941, 7.
- A. Debeljak 1928 Anton Debeljak, *Po sinji Adriji*, Vodnikova pratika 1928, Ljubljana 1928, 56-63.
- A. Debeljak 1935 A[nton] Debeljak, *Slikar Kopač v Splitu*, Jutro 42 (XVI), Ljubljana 20. 2. 1935, 3-4.
- T. D[ebeljak] 1941 T[ine] D[ebeljak], *Smrt slovenskega slikarja*, Slovenec 217 (LXIX), Ljubljana 16. 9. 1941, 5.
- M. Didić 2015 Marko Didić, *»Mariju Magdalenu« dojava spasila iz vlažnog podruma*, Slobodna Dalmacija 23061 (LXXI), Split 2. 4. 2015, 6-7.
- A. Duplančić 1984 Arsen Duplančić, *Bulić u portretima*, u: Emilio Marin (ur.), *Don Frane Bulić. Katalog izložbe*, Split 1984, 153-192.

- C. Fisković 1986 Cvito Fisković, *Povodi i odjeci Buličeva umirovljenja*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku 79, Split 1986, 103-138.
- V. Flego 2009 Višnja Flego, *Kopač, Franjo (Franc)*, u: *Hrvatski biografski leksikon 7*, Zagreb 2009, 584.
- Franjo Kopač 2017 *Franjo Kopač: Matevžkov maler*, Tončika Stanonik (ur.), Žiri – Ljubljana 2017.
- M. Ivanišević 1997 Milan Ivanišević, *Mjesta i likovni izrazi štovanja svetoga Dujma*, u: Željko Rapanić – Milan Ivanišević – Zvonimir Buljević, *Sveti Dujam*, Split 1997, 83-116.
- M. Ivanišević 2004 Milan Ivanišević, *Crkve i likovi svetoga Dujma*, u: Arsen Duplančić – Milan Ivanišević – Slavko Kovačić, *Sveti Dujam. Štovanje kroz vjekove*, Split 2004, 112-201.
- Izložba slikara 1937a *Izložba slikara F. Kopača*, *Novo doba* 58 (XX), Split 10. 3. 1937, 6.
- Izložba slikara 1937b *Izložba slikara F. Kopača*, *Novo doba* 61 (XX), Split 13. 3. 1937, 6.
- Izveštaj 1929-30 *Izveštaj Državne ženske realne gimnazije u Splitu za školsku godinu 1929-30, 1*, Split 1930.
- Izveštaj 1930-31 *Izveštaj Državne ženske realne gimnazije u Splitu za školsku godinu 1930-31, 2*, Split 1931.
- Izveštaj 1931-32 *Izveštaj Državne ženske realne gimnazije u Splitu za školsku godinu 1931-32, 3*, Split 1932.
- Izveštaj 1932-33 *Izveštaj Državne ženske realne gimnazije u Splitu za školsku godinu 1932-33, 4*, Split 1933.
- Javna zahvala 1941 *Javna zahvala*, San Marco 118 (I), Spalato 17. 9. 1941, 8 (kao potpis: Obitelj pok. Prof. Kopača).
- Š. Jurišić – I. Šiprak 2021 Šimun Jurišić – Ivana Šiprak, *Mangjer, Dušan (Mandđer, Manger)*, u: *Hrvatski biografski leksikon 9*, Zagreb 2021, 521.
- Katalog slika 1927 *Katalog slika s izložbe prof. Franja Kopača, akad. slikara*, Split 1927.
- D. Kečkemet 1971 Duško Kečkemet, *Židovi u povijesti Splita*, Split 1971.
- D. Kečkemet 2004 Duško Kečkemet, *Slikari, kipari, arhitekti. Likovna umjetnost novijeg doba u Splitu. Splitski umjetnici i likovni život od 1945. do 1992.*, Split 2004.
- D. Kečkemet 2011 Duško Kečkemet, *Likovna umjetnost u Splitu 1900. – 1941.*, Split 2011.
- F. Kopač 1992 Franjo Kopač, *Spomini na otroška in fantovska leta (1885-1902)*, Žirovski občasnik 18, Žiri 1992, 24-25.
- F. Kopač 1993 Franjo Kopač, *Spomini na studentovska in vojaška leta (1908-15)*, Žirovski občasnik 19-20/1992-1993, Žiri 1993, 77-92.
- F. Kopač 1996 Franjo Kopač, *Spomini na rusko fronto (1915-1918)*, Žirovski občasnik 23-24, Žiri 1996, 125-138.

- F. Kopač 1997 Franjo Kopač, *Spomini vrnitev iz ruskega ujetništva in prva leta profesorske službe*, Žirovski občasnik 25-26, Žiri 1997, 177-185.
- F. Kopač 2017 Franjo Kopač, *Moja življenska pot*, u: Tončika Stanonik (ur.), *Franjo Kopač: Matevžkov maler*, Žiri – Ljubljana 2017, 7-85.
- V. Kopač 1991 Vlasto Kopač, *Seznam do junija 1991 evidentiranih del slikarja Franja Kopača*, u: Janez Mesesnel – Miha Naglič – Vlasto Kopač, *Franjo Kopač: 1885-1941*, Ljubljana 1991, 14-15.
- V. Kopač 2017 Vlasto Kopač, *Seznam evidentiranih del slikarja Franja Kopača*, u: Tončika Stanonik (ur.), *Franjo Kopač: Matevžkov maler*, Žiri – Ljubljana 2017, 103-110 (s manjim razlikama).
- V. L[evstik] 1941 V[ladimir] L[evstik], *Franjo Kopač †*, Jutro 216 (XII), Ljubljana 14. 9. 1941, 3.
- N. Machiedo Mladinić 1988 Norka Machiedo Mladinić, *Tragom najveće predratne privatne zbirke umjetnina u Dalmaciji*, Kulturna baština 18, Split 1988, 115-120.
- N. Machiedo Mladinić 2001 Norka Machiedo Mladinić, *Životni put Ive Tartaglie*, Split 2001.
- B. Majstorović [2018] Božo Majstorović, *Umjetnički život u Splitu 1919.-1941. Prvo poglavlje: U raskoraku između mita i stvarnosti 1919. – 1929.*, Split [2018.]
- B. Majstorović – I. Slade [2020] Božo Majstorović – Iris Slade, *Umjetnički život u Splitu 1919.-1941. Drugo poglavlje: U sjeni diktature 1930.-1941.*, Split [2020.]
- [H. Marjanović] 1929 [Humbert Marjanović], *Izložba akademskog slikara g. F. Kopača*, Jadranska pošta 144 (V), Split 22. 6. 1929, 5 (članak je potpisan: Hmar).
- Maske i portreti 1928 *Maske i portreti blpk. Bianikinija*, Novo doba 74 (X; i. e. XI), Split 28. 3. 1928, 5.
- M. Matijević – M. Domazet 2006 Marko Matijević – Mladen Domazet, *Solinska svakodnevica u osvit novoga doba*, Solin 2006.
- S. Mikuž 2017 Stane Mikuž, *Franjo Kopač*, u: Tončika Stanonik (ur.), *Franjo Kopač: Matevžkov maler*, Žiri – Ljubljana 2017, 91-95.
- H. Morović 1975 Hrvoje Morović, *Dušan Mangjer*, Kulturna baština 3-4, Split 1975, 50-51.
- J. Mesesnel – M. Naglič – V. Kopač 1991 Janez Mesesnel – Miha Naglič – Vlasto Kopač, *Franjo Kopač: 1885-1941*, Ljubljana 1991.
- I. Ostojić 1977 Ivan Ostojić, *Splitski kaptol u splitsko-makarskoj biskupiji*, Split 1977.
- S. Piplović 2008 Stanko Piplović, *Izgradnja Splita između svjetskih ratova*, Split 2008.
- B. Poparić 1934 Bare Poparić, *Don Frane Bulić: † 29. srpnja 1934. u Zagrebu*, Hrvatska revija 10, Zagreb 1934, 505-526.
- Popravci 1933 *Popravci u crkvi sv. Filipa*, Novo doba 240 (XVI), Split 13. 10. 1933, 6.

- B. Radica 1931 Branislav Radica, *Novi Split. Monografija grada Splita od 1918-1930 godine*, Split 1931.
- B. Radica 2019 Branko Radica, *Novi Split. Monografija grada Splita od 1918. do 1930. godine*, Zagreb 2019.
- [A. B.] Rossani 1927 [Argentino B.] Rossani, *Pri zaključenju izložbe Fr. Kopača*, *Novo doba* 80 (X), Split 6. 4. 1927, 5.
- Slikar Kopač 1924 *Slikar Kopač*, *Jutro* 69 (V), Ljubljana 20. 3. 1924, 7.
- Splitski almanah 1927 *Splitski almanah za god. 1925-26.*, Split 1927.
- T. Stanonik 2017 Tončka Stanonik, *Po sledih slikarjevih spominov*, u: Tončka Stanonik (ur.), *Franjo Kopač: Matvezžkov maler*, Žiri – Ljubljana 2017, 111-120.
- M. Škunca 1990 Mirjana Škunca, *O glazbi u djelovanju Klasične gimnazije u Splitu*, u: Stanko Piplović (ur.), *290 godina Klasične gimnazije u Splitu 1700-1990*, Split 1990, 305-313.
- S. J. Škunca 2005 Stanko Josip Škunca, *Franjevački samostan na Dridu, Čiovo-Trogir*, u: Danka Radić (ur.), *Župa sv. Jakova, Čiovo-Trogir*, Trogir 2005, 11-28.
- S. Šustić 2016 Sandra Šustić, *Djelovanje Cvite Fiskovića na zaštiti i restauraciji povijesnoga slikarstva i skulpture na hrvatskoj obali*, doktorski rad, Zagreb 2016.
- R. Tomić 1997 Radoslav Tomić, *Trogirska slikarska baština od 15-20. stoljeća*, Zagreb – Split 1997.
- R. Tomić 2000 Radoslav Tomić, *Portreti i umjetnine*, u: Ivan Banić (ur.), *Nadbiskupsko sjemenište i Nadbiskupijska klasična gimnazija »Don Frane Bulić« u Splitu 1700. – 2000.*, Split 2000, 40-48.
- R. Tomić 2002 Radoslav Tomić, *Splitska slikarska baština*, Zagreb 2002.
- R. Tomić 2013 Radoslav Tomić, *Slikar Giovanni Francesco Fedrigazzi u Dalmaciji*, *Radovi instituta za povijest umjetnosti* 37, Zagreb 2013, 113-128.
- Umrli u Splitu 1941 *Umrli u Splitu*, San Marco 131 (I), Spalato 2. 10. 1941, 7.
- M. Vidović 2015 Mile Vidović, *Kvirin Klement Bonefačić biskup splitski makarski za vrijeme komunističkog režima 1944.-1954.*, Split – Metković 2015.

Summary

Arsen Duplančić

Two drawings by Franjo Kopač in Solin

Key words: Franjo Kopač, don Frane Bulić, painting, Ženska realna gimnazija, Solin, Split

In 1926 the artistic community of Split between the two World Wars was joined by the painter Franjo Kopač. He was born on 1 February 1926 in Nova Vas near Žir in Slovenia. Having completed his education in Vienna and Prague, he met Vlaho Bukovac, was conscripted, and after numerous obstacles, made his way to the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. He got employment as teacher of drawing, firstly in the Grammar School in Kruševac, and then in Kranj, from where, in 1926, he was moved by state decree to the State Girls General-Curriculum Grammar School (*Državna ženska realna gimnazija; Realschule*) in Split. At that time the School was housed in the Classical Curriculum Grammar School building, and the School Master was the reputed professor and culture activist, Dušan Manger. Kopač was employed as a *Teacher of Skills*, and taught drawing.

From the period of time of the Kopač's employment in Solin, preserved are two drawings showing a gathering of the teachers in Solin in 1932. They are in a horizontally oriented notepad. At its second page there is drawing of teachers at a table. It is signed at bottom right: *Solin 24/Vl. 1932 Franjo Kopač*. At the third page there is drawing of two teachers and a stricken out unfinished image of a third person. It is also signed at bottom right: *Solin 26/Vl. Franjo Kopač*, but not stating the year. We assume it is from the same year.

The drawings are sketchy, with some caricature quality, a part of the images are unrecognisable, and there are no names stated with either of them. However, next to some of them Kopač wrote «keys» enabling their identification. Next to the leftmost male image written is *Higijena* (Hygiene) wherefore this is certainly Dr. Mario Selem, the School Polyclinics physician who taught Hygiene. Next to him is a female person next to which is small bottle with the inscription JOD TIN, which is the «attribute» of Dr. Vesna Sikimić, born Smodlaka (*1903). In the school year 1931-1932 she was a substitute teacher, teaching Chemistry, Biology and Mathematics. Left of her is another female image holding a glass in her left hand. Above her is the inscription ŽENSKO PRAVO (women's right), indicating this is Antica Juras, born Ljubić (1899-1967), who taught Biology. She was the secretary of the Danica Catholic Women Educational Society in Split (*Katoličko žensko prosvjetno društvo Danica*). One source states her as a co-founder of the Society for Protection of Girls (*Društvo za zaštitu djevojaka*), also in Split, and she also wrote a children book. At the head of the table is a female image and above her music notes, indicating this is Olga Petrović (later Tresić-Pavičić), who taught Singing and lead the school choir. At the right in the centre is a balding elderly man with spectacles, beard and moustache. By comparison with a photograph of him, we have concluded this is Dušan Manger (1870-1940), the school master and the City Library director.

Upon his arrival to Split, Kopač did not limit his activities to teaching at the Grammar School only, but also intensively painted, especially portraits by which he became well known. He presented himself to the public in the one-man exhibitions in the Salon Galić in Split in the years 1927, 1929 and 1937. Of his «Dalmatian theme» paintings, published are *The Port of Split*, *St. Domnio* made after a Lateran mosaic, the portraits of the Rev. Frane Bulić, the Bishop Kvirin Klement Bonefačić and Dr. Ivo Tartaglia, a copy of the *Our Lady of*

Sorrow after a painting in the Split Cathedral, and *The Assumption of Mary* in the St. Anthony's church at Čiovo.

The portrait of the Rev. Frane Bulić has had an interesting destiny. Originally it was almost twice as long showing the bronze bust of Minerva (disappeared) presented to him by his fellow teachers when he was forcedly retired for political reasons in 1896. Today preserved is just the right hand side part of the painting, showing Rev. Bulić.

Here the catalogue of the Kopač's works is added four paintings kept in Split: *Ss. Cyril and Methodius*, *St. John the Evangelist*, *The Last Communion of St. Jerome* and *Christ* of 1911, from the period of the painter's studies in Prague. Also published is the iconographically interesting drawing, *Let he who is without sin cast the first stone*, in possession of the painter's grand-daughter in Ljubljana, Slovenia.

Besides painting his own paintings or copying old ones, Kopač also engaged in restoration of paintings, several such works being known to us.

Franjo Kopač passed away at the age of 56, on 7 September 1941, after a long illness, and was buried at the Split cemetery.

Translated by Radovan Kečkemet

